Електронне наукове фахове видання **"Ефективна економіка"** включено до переліку
наукових фахових видань України з питань економіки
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)
www. economy.nayka.com. ua | № 12, 2018 | 27.12.2018 р.

DOI: 10.32702/2307-2105-2018.12.91

УДК 658. 14.17

Ю. М. Великий,
к. е. н, професор, професор кафедри фінансів і кредиту, Харківський інститут фінансів Київського національного торговельно-економічного університету, м. Харків
Є. В. Топоріна,
студентка, Харківський інститут фінансів Київського національного торговельно-економічного університету, м. Харків

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

U. M. Velykyj,
Ph.D., professor of the Department of Financeand Credit,
Kharkiv nstitute of Finance Kyiv National University Tradeand Economics, Kharkiv
E. V. Toporina,
student Kharkiv Institute of Finance Kyiv National University Trade and Economics, Kharkiv

METHODICAL ASPECTS OF EVALUATION OF EFFICIENCY USING FINANCIAL RESOURCES OF THE ENTERPRISE

В статті науково обґрунтовано основні концептуальні положення оцінки ефективності фінансових ресурсів в контексті поточної діяльності та перспективного економічного розвитку підприємств. Ефективність діяльності суб'єкта господарювання запропоновано визначати через комплексну оцінку за допомогою системи взаємопов'язаних показників і коефіцієнтів, які відображають ефективність функціонування системи управління його фінансовими ресурсами на етапах їх формування, розподілу та відтворення. Модель дозволяє оцінити внутрішні можливості підприємств, виявити механізм причинно-наслідкових зв'язків між стратегічними цілями підприємства та тактичними показниками його діяльності. Побудована стратегічна карта оцінки ефективності використання фінансових ресурсів дозволяє уникнути нагромадження фінансових показників, які призводять до додаткового управлінського обліку та використання трудових ресурсів. «Піраміда цілей» головної стратегії підприємства поширює завдання від вищих рівнів ієрархії до нижніх, адаптуючись до особливостей кожного рівня, а показники оцінки діяльності передаються знизу вгору. Розроблений алгоритм реалізації моделі фінансової стратегії дозволяє постійно корегувати критерії досягнення головних цілей адаптуючи їх до реалій сьогодення.

The article substantively substantiates the basic conceptual provisions for assessing the effectiveness of financial resources in the context of current activities and the long-term economic development of companies. The effectiveness of the business is proposed to be determined through a integrated evaluation with a system of indicators that reflect the efficiency of the management of its financial resources at the stages of their formation, distribution and reproduction. The main advantages of the system approach were taken into account models of the relationship between the individual objectives of the financial strategy. Model allows assessing the internal capability of the enterprise to identify the

mechanism of causal relationship between the strategic goals and tactical indicators of its activities. The constructed strategic map for assess the effectiveness of using financial resources avoids the big amount of financial indicators that lead to additional managerial accounting and labor costs. Goals and indicators are consistent with the strategy of the company and its activities. "Pyramid of Goals" of the main strategy of the enterprise distributes tasks from higher levels of hierarchy to the lower, adapts for the peculiarities of each level, and indicators of activity evaluation are transmitted from bottom to top. The financial goals are the basis of the objectives tree, but there is a close relationship with marketing, internal processes and personnel development goals. The algorithm of implementation of financial strategy model allows adjusting the criteria for achieving the main goals constantly and adapting them to the needs of nowadays. The proposed system is oriented for both long-term periods (first and second levels) and for tactical purposes (third and fourth). Nowdays, the priority task of business entities is the development and implementation of system of integrated assessment of the effectiveness and effectiveness of financial strategy and financial policy at the stages of their formation and implementation. The results obtained will be useful in substantiating the methods and instruments of financial planning.

Ключові слова: *фінансові ресурси; системний та комплексний підходи; система збалансованих показників; ефективність; фінансова стратегія; модель оцінки; платоспроможність; фінансова стійкість.*

Key words: *financial resources; systematic and integrated approaches; Balanced Scorecard; efficiency; financial strategy; model of estimation; solvency; financial stability.*

Постановка проблеми. В сучасних конкурентних умовах серед вітчизняних підприємств все більш гостро постає проблема дефіциту фінансових ресурсів. Господарюючим суб'єктам бракує коштів не тільки для ведення інвестиційної та/або фінансової діяльності, а й для забезпечення операційних потреб розвитку відтворювального процесу. За підсумками 2017 року майже третина промислових підприємств мало від'ємне значення фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування, що на 3,4 відсоткові пункти гірше за загальноукраїнські показники. І не зважаючи на той факт, що їх кількість у порівнянні із попереднім періодом дещо знизилася, загальний обсяг збитків становить майже половину (43,2%) від фінансового результату збиткових підприємств України в цілому [1]. Подібне становище викликано цілою низькою макроекономічних проблем, серед яких нестабільне політичне становище, значний рівень інфляційних процесів, відтік прямих інвестицій з України, обмеження ринків збуту, відсутність державної підтримки тощо.

З огляду на існуюче економічне становище, нагального значення набувають питання визначення реальної потреби в фінансових ресурсах, оптимізації процесів їх формування та споживання, а також пошук напрямів підвищення ефективності їх використання. Задля збереження фінансової стійкості та платоспроможності, підтримки своїх позицій на ринку, керівництво підприємств повинно не тільки оперативно вирішувати поточні проблеми, а й здійснювати систематичну оцінку та корегування стратегічних цілей діяльності підприємства з метою підвищення ефективності функціонування та забезпечення стабільного фінансово-економічного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії управління фінансовими ресурсами підприємств та розробку науково-методичних підходів до оцінки ефективності їх формування, інвестування та використання зробили зарубіжні і вітчизняні вчені-економісти, а саме: Л. Бернстейн, Ю. Бригхем, М. Эргхардт, І. Ю. Бланк, М. Д. Білик, О. Д. Василик, Е. Нікбахт, А. Гроппеллі, Ф. Фабоззі, Р. Холт, Дж. К. Ван Хорн та ін.

Водночас, на наш погляд, в економічній літературі недостатньо дослідженими залишаються питання використання системного підходу до формування методології та розробки методичного інструментарію економічної оцінки ефективності управління фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання як цілісної системи, підпорядкованої єдиній фінансовій і генеральній стратегії функціонування підприємства.

Метою статті є здійснення комплексного аналізу теоретико-методичних аспектів оцінки ефективності управління фінансовими ресурсами на засадах системності та підпорядкованості стратегічним завданням розвитку підприємства за допомогою обґрунтованої системи показників.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, одним із суттєвих недоліків управління фінансовими ресурсами підприємства, який призводить до втрат або низького рівня результативності їх використання, є відсутність послідовності та системності реалізації управлінських рішень. Навіть коректне застосування всіх функцій та інструментів фінансового менеджменту за умови мінливості тактичних завдань зводить нанівець виконану роботу та лише посилює розвиток кризових явищ. Виконуючи раптові термінові завдання, фінансові фахівці навіть не замислюються, що їх реалізація всупереч плановим заходам, може не тільки не дати бажаного ефекту, а й нашкодити фінансовому стану підприємства.

Ефективність діяльності будь-якого суб'єкта господарювання в сучасних умовах визначається через комплексну оцінку за допомогою системи взаємопов'язаних показників і коефіцієнтів, які відображають ефективність функціонування системи управління його фінансовими ресурсами на етапах їх формування, розподілу та відтворення.

З огляду на різноманітність методичних рекомендацій, можна стверджувати, що не існує єдиної думки серед науковців щодо кількості, видів та, навіть, методики розрахунку оціночних показників задля здійснення повного та всеохоплюючого вивчення фінансового стану підприємства. І це цілком очевидно, оскільки кожний фахівець ставить за мету досягнення власних цілей – або забезпечення належного рівня результативності, або фінансової стійкості, платоспроможності тощо.

На сучасному етапі розвитку у використанні системного підходу в економічних дослідженнях досягнуті великі успіхи. Оскільки системний підхід є основою методології економічного аналізу, то в економічних дослідженнях цей підхід займає самостійне місце. Поряд з поняттям "системний підхід" вживається також і поняття «комплексний підхід», а іноді можна зустріти таке поняття, як «комплексний системний підхід». Поняття «комплексність» і «системність» помилково вважаються тотожними. Спицнадель В.Н. відмічав, що комплексний підхід «відображає організаційно-методичний підхід у дослідженні, проектуванні, виробництві», а «системний підхід має справу з системою як об'єктом, яка складається з закономірно-структурованих і функціонально-організованих елементів» [2]. Тобто системний підхід є більш широким поняттям, частиною якого є комплексний підхід.

Головні переваги системного підходу були покладені в основну розробки теорії збалансованої системи показників як нового методу управління, що здатне активізувати функції менеджменту, спрямовані на вирішення наявних економічних проблем кожного окремого підприємства. Оцінка внутрішніх можливостей підприємств полягає насамперед у виявленні механізму причинно-наслідкових зв’язків між стратегічними цілями підприємства та тактичними показниками його діяльності. У стратегічних картах підприємства відображаються взаємозв’язки і залежності між окремими цілями, пояснення взаємних ефектів, що виникають у процесі досягнення цілей, формування в керівників поняття і значення окремих цілей та сприяння єдиному розумінню стратегії [3].

Разом з цим, збалансована система показників має ряд особливостей, що ускладнює її розробку та впровадження на підприємстві. Головною перевагою та одночасно недоліком є те, що система показників крім фінансових, включає цілий ряд інших критеріїв, що характеризують ключові сфери діяльності підприємства, і від яких залежить успішна реалізація стратегії. Тому, формування універсальної, необмеженої у часі, системи показників, яка буде відповідати змінам у внутрішньому та зовнішньому середовищі, дуже важкий та трудомісткий процес [4].

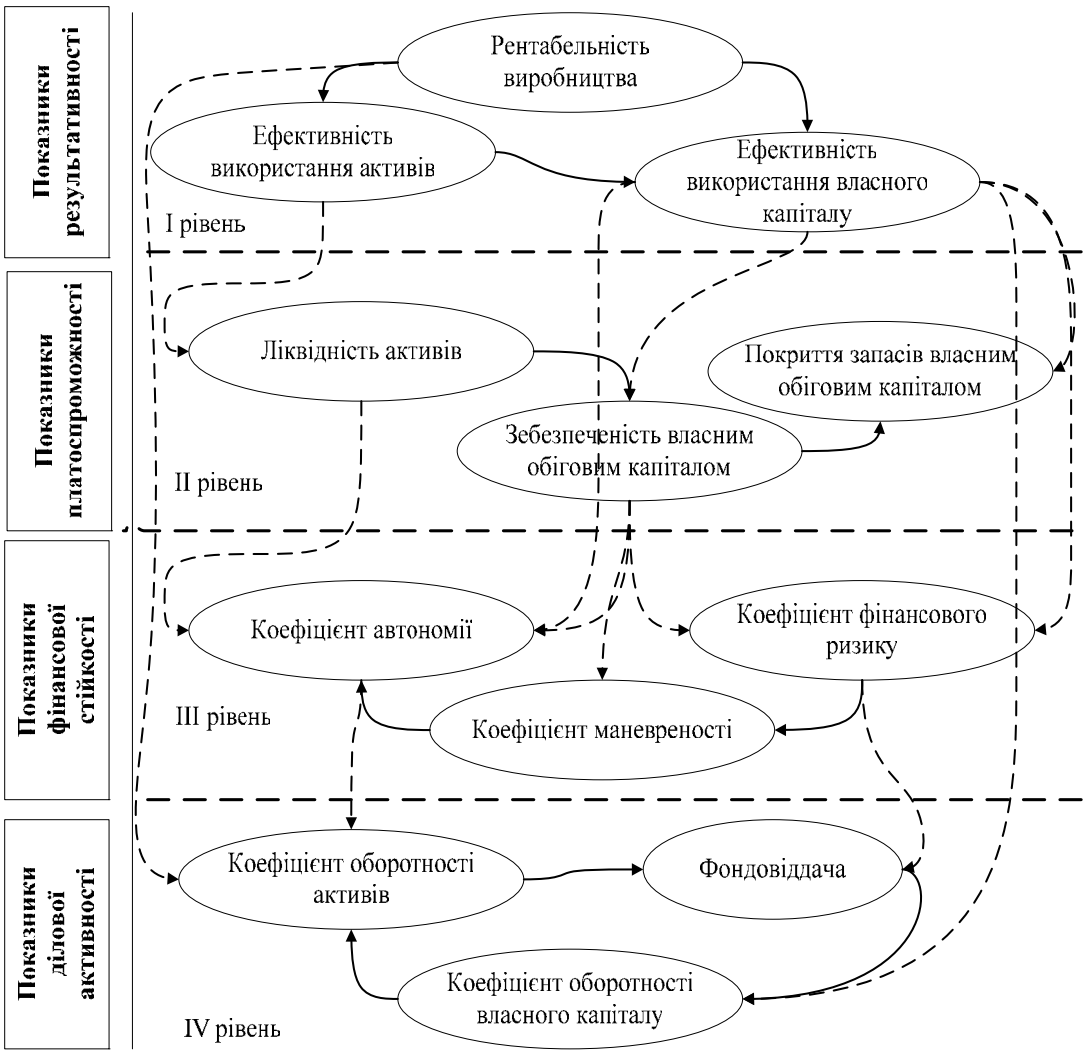

Рис. 1. Модель фінансової стратегічної карти оцінки ефективності використання фінансових ресурсів підприємства

Відповідно до поставленого завдання побудована стратегічну карту оцінки ефективності використання фінансових ресурсів (рис. 1). Відмінна риса зазначеної карти полягає в тому, що вона характеризує виключно фінансову стратегію розвитку підприємства та не враховує інші складові (клієнтську, бізнес-процесів та навчання персоналу). Однак, локальний її розгляд дозволяє уникнути нагромадження фінансових показників, які призводять до додаткового управлінського обліку та використання трудових ресурсів.

Представлена модель зберігає пірамідальний характер реалізації головної стратегії підприємства, що закладений в багатьох моделях стратегічних карт [5]. Цілі й показники узгоджені зі стратегією підприємства та видами його діяльності. Таким чином, цілі підприємства поширюються від вищих рівнів ієрархії до нижніх, адаптуючись до особливостей кожного рівня, а показники оцінки діяльності передаються знизу вгору. На першому рівні формулюється головна мета підприємства, яка має бути виражена не тільки якісно, але і кількісно. В залежності від стратегічної цілі, другий рівень відображає кількісні характеристики реалізації визначеної політики. На третьому рівні представлені показники, які відбивають тактичні та оперативні заходи із залучення та розподілу фінансових ресурсів. Показники четвертого рівня – це критерії управління фінансовими ресурсами, за допомогою яких повинні бути досягнуті показники першого-третього рівнів.

Фінансова складова є однією з ключових складових оцінки ефективності використання фінансових ресурсів. Як правило, основним завданням у рамках фінансової складової є збільшення рентабельності продукції, рентабельності власного капіталу, чистого грошового потоку та чистого прибутку. Фінансові цілі лежать в основі дерева цілей, однак існує тісний взаємозв'язок із цілями в галузі маркетингу, внутрішніх процесів і розвитку персоналу.

Наступним етапом аналізу був запропонований алгоритм реалізації моделі фінансової стратегічної карти (рис. 2).

На першому етапі перевіряються показники 4 рівня, яка базові критерії реалізації фінансової стратегії. Їх відхилення від нормативних індикаторів свідчить про ступінь загрози зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємства.

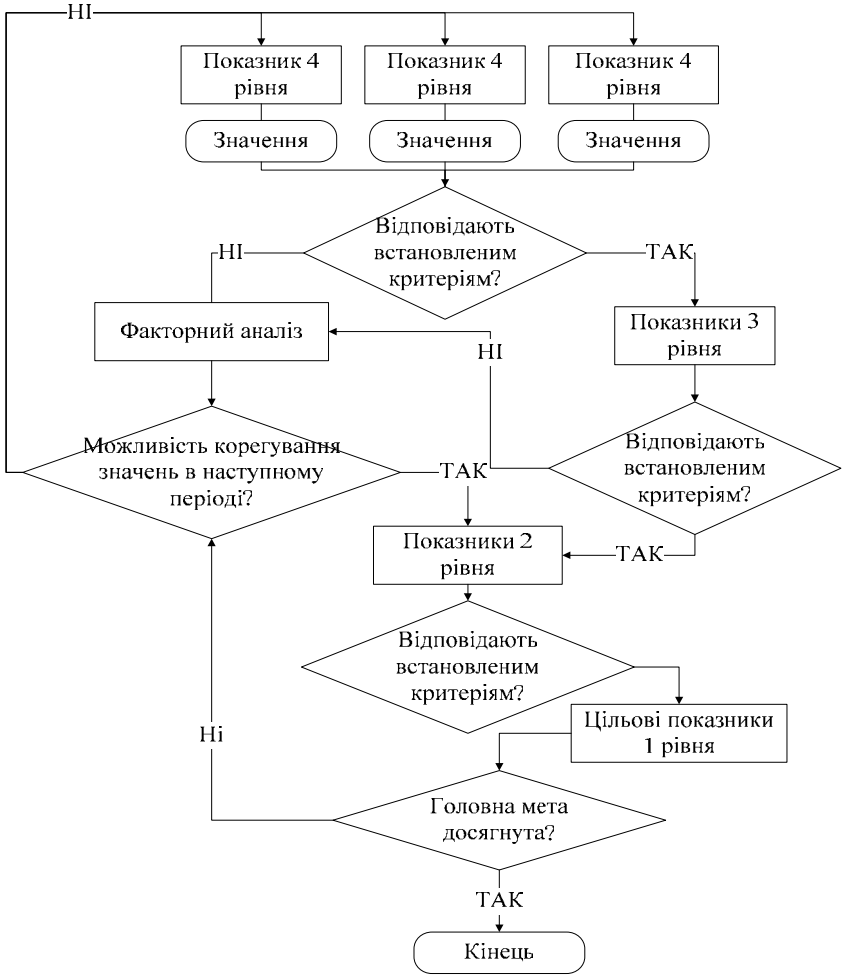

Рис. 2. Алгоритм реалізації моделі фінансової стратегічної карти оцінки ефективності використання фінансових ресурсів підприємства

Показники третього та другого рівнів відповідно носять суттєвий вплив на загальні результати та потребують більш детального аналізу у випадку їх відхилень від сприятливих значень. Проведення факторного аналізу дозволить

не тільки виявити вплив непередбачуваних факторів, а й скорегувати нормативні індикатори попередніх фінансових рівнів. Дотримання показників четвертого, третього і другого рівнів у допустимих діапазонах та, в той же час, невідповідність головної мети встановленим завданням свідчить про необхідність корегування піраміди стратегічних та тактичних показників моделі.

Відомо, що більшість систем оцінки ефективності базуються на річному бюджеті й оперативному плані підприємства. Проте, потрібно відзначити, що дані представленої системи орієнтовані як на довгострокові періоди (перший та другий рівні), так і на тактичні цілі (третій і четвертий).

Висновки. Однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства та ефективності управління його фінансовими ресурсами є стабільність діяльності у довгостроковій перспективі. Вона пов'язана зі структурою балансу підприємства, ступенем його залежності від кредиторів та інвесторів.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що сучасна теорія і практика управління вимагає створення нових, ефективних науково-методичних підходів до оцінки ефективності управління усіма сферами та напрямами фінансово-господарської діяльності підприємств, зокрема, формуванням та використанням їх фінансових ресурсів, на основі системності та комплексності прийняття і реалізації управлінських рішень. У сучасних умовах пріоритетним завданням суб'єктів господарювання стає розробка та впровадження збалансованої системи комплексної оцінки ефективності та результативності фінансової стратегії та фінансової політики на етапах їх формування та реалізації.

Система взаємопов'язаних показників – це не автономний інструмент. Без бюджетування, дисконтування, екстраполювання та інших інструментів планування система показників не спроможна. Подальші дослідження потребують деталізації та обґрунтування методів та важелів, організаційно-правового та інформаційного забезпечення процесу планування фінансових показників.

Література.

1. Експрес-випуск Державного комітету статистики України від 16.04.2018 №101/0/04.3-18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua

2. Спицнадель В. Н. Основы системного анализа : учебн. пособ. / В. Н. Спицнадель. – СПб. : ИД "Бизнес Пресса", 2000. – 320 с.

3. Нивен Пол Р. Діагностика збалансованої системи показників: Підтримуючи максимальну ефективність / Нивен Пол Р. ; [пер. з англ.; за наук. ред. М. Горського]. – Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2006. – 256 с

4. Лазебная Н. В. Преимущества и недостатки применения системы сбалансированных показателей в планировании деятельности предприятий [Электронный ресурс] / Лазебная Н. В. – Режим доступа: http://zhurnal.ape.relarn.ru/articles/2006/269.pdf

5. Нивен Пол Р. Сбалансированная Система Показателей – шаг за шагом: Максимальное повышение эффективности и закрепление полученных результатов: [пер. з англ.; за наук. ред. М. Горського] – Днепропетровск: Баланс-Клуб, 2003.–328с.

References.

1. State Statistic Service of Ukraine (2018), "The Express Edition "Financial results of enterprises before taxation of economic activity in 2017", available at: http://ukrstat.gov.ua (Accessed 05 Dec 2018).

2. Spytsnadel, V.N. (2000), *Osnovy sistemnogo analiza* [Basis of systematic analysis: training manual], Biznes Pressa, St.Petersburg, Russia.

3. Niven, P. R. (2006), *Diahnostyka zbalansovanoi systemy pokaznykiv: Pidtrymuiuchy maksymal'nu efektyvnist'* [Diagnostic of Balanced Scorecard: support for maximum efficiency], Balans Biznes Buks, Dnipropetrovs'k, Ukraine.

4. Lazebnaia, N.V. (2006), "Advantages and disadvantages of application Balanced Scorecard in the planning of activity of enterprises", available at: http://zhurnal.ape.relarn.ru/articles/2006/269.pdf (Accessed 05 Dec 2018).

5. Niven, P. R. (2006), Sbalansirovannaja Sistema Pokazatelej – shag za shagom: Maksimal'noe povyshenie jeffektivnosti i zakreplenie poluchennyh rezul'tatov [Balanced Scorecard Step-by-Step: Maximizing Performance and Maintaining Results], Balans-Klub, Dnipropetrovs'k, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 11.12.2018 р.